

STAVOVI UČITELJA O OBRAZOVNOJ INKLUZIJII ROMSKIH UČENIKA

SANJA NUHANOVIĆ

*Poslijediplomski studij pedagogije,
Filozofski fakultet u Osijeku*
sanja.nuhanovic@gmail.com

UDK: 37.043(=214.58)
Stručni članak
Primljen: 22. 4. 2021.
Prihvaćen: 28. 1. 2022.

SAŽETAK

Odgoj i obrazovanje učenika pripadnika romske nacionalne manjine predmet je razgovora, rasprava, propitivanja i istraživanja dugi niz godina. Cilj je ovoga istraživanja procjena stavova učitelja razredne nastave o obrazovnoj inkluziji romskih učenika. Sudionici su istraživanja učitelji iz dvadeset županija Republike Hrvatske (N=293) koji su dobrovoljno ispunili anketni upitnik konstruiran za ovo istraživanje, čije se tvrdnje odnose na učiteljsku percepciju romske populacije, obrazovnu inkluziju romskih učenika te ulogu učitelja i romskih roditelja u obrazovanju romske djece. Rezultati istraživanja upućuju na blago pozitivne stavove učitelja prema obrazovnoj inkluziji romske djece te značajnu ulogu romskih roditelja u obrazovanju. Najmanje su pozitivni stavovi o većemu angažmanu učitelja u procesu odgoja i obrazovanja romskih učenika. Takvi su rezultati u skladu s prije provedenim istraživanjima te potvrđuju kako učitelji nisu svjesni važnosti svoje uloge u odgoju i obrazovanju ranjivih skupina općenito, a ovdje specifično romskih učenika. Nema značajnijih razlika u stavovima učitelja s obzirom na dob, stručnu spremu, godine radnoga staža i prethodno ostvareni kontakt ispitnika s romskim učenicima.

KLJUČNE RIJEČI:

inkluzija, romski roditelji, romski učenici, učitelji razredne nastave

UVOD

Odgoj i obrazovanje romskih učenika jedno je od osjetljivih područja zbog kojih romska populacija pripada kategoriji ranjivih skupina u društvu. Odgoj i obrazovanje temelj je svakoga uspješnoga društva, a pojedincu osigurava aktivnu participaciju u svim sferama. Upravo se neuspješnost u području odgoja i obrazovanja može dovesti u vezu sa siromaštvom, nezaposlenošću, diskriminacijom i socijalnom isključenošću romske populacije (Catto, 2012; Ringold, Orenstein i Wilkens, 2004).

Zakonima i propisima definirano je i regulirano pravo na odgoj i obrazovanje svakoga djeteta. Samo pravo na obrazovanje ne podrazumijeva djelotvornost odgojno-obrazovnoga sustava za Rome. Deklaracija o Romima (*The Strasbourg Declaration on Roma*, 2010) dokument je u kojemu se, između ostaloga, ističe važnost osiguravanja učinkovitoga i jednakoga pristup obrazovnome sustavu za sve te osposobljavanje i usavršavanje učitelja i ostalih odgojno-obrazovnih djelatnika za rad s romskim učenicima. No rezultati istraživanja uspješnosti provedbe strategija, akcijskih i nacionalnih planova za uključivanje Roma na razini Europske unije, a u kontekstu odgoja i obrazovanja, ukazuju na nedostatno uključivanje u odgojno-obrazovni sustav na predškolskom i osnovnoškolskom, a posebice na srednjoškolskoj i visokoškolskoj razini obrazovanja (*Roma and Travellers in six countries*, 2020; *The situation of Roma in 11 EU Member States*, 2012). Rezultati nadalje pokazuju i problematiku zadržavanja romskih učenika u odgojno-obrazovnome sustavu te česte oblike diskriminacije, kako prema učenicima, tako i prema romskim roditeljima.

Strateški akcijski planu Vijeća Europe za inkluziju Roma i Putnika u periodu od 2020. do 2025. stavlja područje odgoja i obrazovanja među tri prioriteta područja kojim se ostvaruju zadani ciljevi – promicanje i zaštita ljudskih prava Roma i putnika, borba protiv anticiganizma i diskriminacije te poticanje uključivanja u društvo (*Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion 2020-2025*, 2020). Akcijski plan navodi sljedeće:

- Obrazovne institucije u cijeloj Europi suočavaju se s izazovima neupisivanja romske djece u škole, ranoga napuštanja odgojno-obrazovnoga sustava i neredovitoga pohađanja nastave.
- Segregacija u školama čimbenik je koji doprinosi niskome obrazovnome uspjehu.

- Nužno je podizati svijest o potrebi osiguranja zakonske zabrane odvojenih školskih politika i praksi, podržavati države članice u razvoju i primjeni desegregacijske strategije i promicanju sudjelovanje roditelja u kvalitetnome obrazovanju.
- Potrebno je odgovoriti na izazov mladih Roma u prijelazu s obrazovanja na zaposlenje.
- Romi trebaju bilježiti, konstruirati, razvijati i organizirati znanje o svojoj povijesti, kulturi i jeziku kako bi mogli održavati, afirmirati i razvijati svoj identitet.
- Neophodna je izrada materijala o povijesti, kulturi i umjetnosti Roma i putnika te implementiranje istih u obrazovnim kurikulumima i udžbenicima.

Nacionalna strategija za uključivanje Roma 2013. – 2020. navodi kako „sustav odgoja i obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj nije dovoljno fleksibilan za specifične potrebe učenika Roma“ (Mlinarević, Kurtović i Svalina, 2015: 236). Nefleksibilnost dovodi do toga da djeca siromašnih obitelji i drugih ranjivih skupina ranije napuštaju sustav odgoja i obrazovanja što rezultira većom socijalnom isključenošću (Farnell, 2012). Fleksibilnost sustava mora se očitovati i u usmjerenju na potrebe, probleme i interesna područja pojedinca čime će se romskim učenicima omogućiti pohađanje interesnih područja koja bi osim uloge „motivatora“ imala značajnu ulogu u prevladavanju jezične barijere (Nuhanović i Berbić Kolar, 2017).

Socijalna isključenost s kojom se Romi svakodnevno susreću rezultat je socijalne distance, predrasuda i negativnih stereotipa prema njima kao ranjivoj skupini. Socijalna distanca izražena je i uočljiva u provedenim istraživanjima (Bonta, Ivković i Lacmanović, 2013; Löw Stanić, 2014; Maričić, Kamenov i Horvat, 2012; Previšić, Hrvatić i Posavec 2004), a potvrđena je i na Petome svjetskome kongresu Roma održanome u Pragu 2000. godine uz naznaku da su Romi najomraženija i najdiskriminiranija etnička skupina u državama srednje, istočne i jugoistočne Europe (Ivanović, 2015). Predrasude su prema Romima ukorijenjene, a istraživanja su utvrdila kako im se pripisuju gotovo isključivo negativne osobine, što doprinosi stvaranju negativne stereotipne slike (Löw, 2009; Mlinarević, Kurtović i Svalina, 2015; Turjačanin, 2004). Medijska slika o Romima također je uglavnom negativna, a primjetna je i medijska isključenost romske nacionalne manjine (Dragin 2011; Kanižaj, 2005; Löw Stanić 2014; Milinkov 2011; Profir 2011). Posljedično tomu, uključivanjem u sustav odgoja i obrazovanja, romska su

djeca suočena sa socijalnom distancom, predrasudama, negativnim stereotipima i diskriminacijom. Takvo okruženje nije pozitivno i poticajno jer uz teške uvjete života, nedovoljnu brigu roditelja i slabo poznavanje službenoga jezika države u kojoj žive teško mogu ostvariti dobar uspjeh u školi i razviti potencijale.

ŠKOLA – SOCIJALNA ZAJEDNICA SUŽIVOTA I INTERAKCIJE

Suvremena škola trebala bi biti odgojno-obrazovna institucija koja je usmjerena prema zahtjevima, potrebama i interesima svakoga pojedinoga učenika. Kada se govori o ostvarivanju prava na jednake uvjete za odgoj i obrazovanje, nezaobilazno je promišljanje o konceptu inkluziji. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (2015) inkluziju definira kao stanje uključenosti u čemu drugome. Iako se često poistovjećuje s konceptom integracije, inkluziju ipak treba promišljati kao širi pojam, kao koncept koji obuhvaća cjelokupni školski sustav i odgojno-obrazovni proces koji je usmjeren prema učeničkoj individualnosti i koji kreira poticajno ozračje u skladu s učenikovim potrebama i razvojnim postignućima (Booth i Ainscow, 2002; Igrić, 2015; Kudek-Mirošević i Opić, 2009; Livazović, Alispahić i Terović, 2015; Sindik, 2013; Vislie, 2003; Zrilić, 2018). Uz to, važno je osigurati kadrovske, materijalne i tehničke uvjete rada kako bi svaki učenik participirao u sustavu u kojemu se poštuju individualne različitosti i potrebe (Karamatić Brčić, 2011). Romstein (2010) navodi kako inkluzija ne znači pasivno pridruživanje pojedinca društvu, nego pretpostavlja aktivnu participaciju i sudjelovanje u socijalnim tekovinama. Inkluzija pomaže da se od najmlađe dobi gradi pozitivan odnos i stvara platforma za interakciju i suživot s različitim. Samo uvažavanjem različitosti „izjednačavaju se prava svih članova društvene zajednice bez obzira na nacionalni, vjerski, kulturni, dobni, spolni, jezični, socijalni ili neki drugi identitet različitosti“ (Ivančić i Stančić, 2014: 139). Romstein i Sekulić-Majurec (2015) uočile su kako se, kada je o inkluziji riječ, istraživači uglavnom bave temom inkluzije djece s teškoćama u razvoju. Važno je uočiti i promišljati i o drugim marginaliziranim skupinama za koje je koncept inkluzivnoga obrazovanja prilika za ravnopravan odnos i uspješnost unutar odgojno-obrazovnoga procesa.

Marginalizirana skupina djece koja jednaku priliku za odgoj i obrazovanje traži u konceptu inkluzivnoga obrazovanja jest i romska nacionalna manjina. Problematika s kojom se romska djeca susreću stupanjem u odgojno-obrazovni proces i tijekom njega nije zanemariva. Adaptacija novoj sredini/kulturi škole stresna je

za svu djecu, no romska se djeca suočavaju i sa socijalnim i kulturnim razlikama koji su „utjecajni činitelji na nejednaka postignuća u obrazovanju“ (Šundalić, 2015: 100). Uz razlike i slabo poznavanje jezika države u kojoj žive stvara se otežana komunikacija i interakcija na relaciji učitelj – učenik, ali i relaciji učenik – učenik. Većina romske djece teško prati nastavu i usvaja obrazovne sadržaje te teško uspostavlja neformalne kontakte s vršnjacima i odraslima. Hajdu, Kertesi i Kézdi (2019) ističu komponentu prijateljstva među učenicima kao bitnu u prevladavanju unutarškolske segregacije. Rezultati istraživanja, koje su autori proveli među 3430 romskih i neromskih učenika osmih razreda iz 82 škole u 75 gradova Mađarske, a u kojima se analizirala komponenta prijateljstva, ukazuju na korelaciju između dobrih obrazovnih postignuća i stvaranja prijateljskih odnosa između romskih i neromskih učenika. Prijateljski odnosi među učenicima svakako bi doprinijeli stvaranju pozitivnoga inkluzivnoga i interkulturnoga ozračja u školi koje treba poticajno djelovati na sve učenike. Pozitivnome ozračju doprinosi i upoznavanje povijesti, kulture i tradicije Roma čime se iskazuje poštovanje, jača razumijevanje i potiče prihvaćanje druge kulture. Iako se ukazuje na nedostatak materijala o poučavanju romske povijesti i kulture (Ringold i sur., 2004), učitelji su ti koji bi trebali preuzeti inicijativu i pokušati implementirati sadržaje u nastavu.

Ključni čimbenik u stvaranju identiteta, sukreiranju kulture suvremene škole i razreda koji podržavaju različitosti te stvaranju interkulturnoga ozračja Mlinarević i Brust Nemet (2015) prepoznaju u učiteljima. Učitelji koji podržavaju demokraciju, socijalnu pravdu i jednakost mogu imati pozitivnu ulogu u školovanju romskih učenika (Zachos, 2017). Ringold i sur. (2004) ističu podršku učitelja kao jak motivacijski čimbenik romskim učenicima u ostvarivanju obrazovnih ciljeva, ali i socijalne uključenosti. Uloga je učitelja višeznačna – on je učitelj, suradnik, kreator i moderator, a njegove interkulturene kompetencije postaju osnova učinkovitoga interkulturnoga odgoja i obrazovanja (Bedecković i Zrilić, 2014).

Pregled i analiza relevantnih istraživanja o stavovima učitelja i odgojitelja prema inkluzivnome odgoju i obrazovanju romskih učenika daju uvid o stvarnome stanju u odgojno-obrazovnome sustavu, ali otvaraju i niz novih pitanja koja upućuju na promišljanje i usmjeravaju na nova istraživanja. Provedena istraživanja obuhvatila su prostor Republike Slovenije, Austrije, Republike Srbije i Republike Hrvatske.

Lesar, Čuk i Peček (2006) proveli su istraživanje sa 414 učitelja i nastavnika 41 osnovne škole u Sloveniji i to među 207 učitelja razredne i 207 učitelja predmet-

ne nastave. Cilj je istraživanja bio doznati stavove i mišljenja slovenskih učitelja o inkluzivnome obrazovanju romske i migrantske djece s područja bivše Jugoslavije. Rezultati istraživanja pokazuju da 42 učitelja razredne i 58 učitelja predmetne nastave ima iskustva u radu s romskim učenicima. Za istraživanje je korišten polustrukturirani intervju, a podaci su analizirani kvalitativno. 60 % ispitanih učitelja smatra da se romska i migrantska djeca trebaju školovati pod istim uvjetima kao i slovenska. U stavovima 50 % učitelja o učenju materinskoga jezika izražen je stav da su roditelji ti koji se trebaju potruditi i govoriti kod kuće slovenski jezik sa svojom djecom. Učitelji iskazuju neznatnu odgovornost za uspjeh romskih i migrantskih učenika u školi te smatraju da je ta odgovornost na samim učenicima i poteškoćama koje proizlaze iz slaboga poznavanja jezika. Niska je i razina odgovornosti za socijalnu inkluziju učenika u razredu jer učitelji ne prepoznaju svoju ulogu kao ključnu u ostvarivanju socijalne inkluzije.

Stavove i mišljenja austrijskih učitelja razredne i predmetne nastave prema inkluzivnome obrazovanju romske djece istražili su Luciak i Liegl (2009). Autori su intervjuirali pet učitelja (jednoga je od njih materinski jezik romski), šest romskih roditelja, sedam romskih učenika, tri ravnatelja i jednoga predstavnika školskoga odbora, a podatke su kvalitativno prikazali. Učitelji uglavnom pripisuju romskoj djeci pozitivne osobine te smatraju da su jednako talentirani kao i druga djeca, ali zaostaju jer manje uče, nemaju podršku kod kuće, izostaju iz škole te zbog socijalnog okruženja u kojemu žive. Djeci se dodjeljuju zadaci u skladu s njihovim sposobnostima i razinom poznavanja jezika. Učitelji se ne osjećaju dovoljno pripremljeni za rad s romskom djecom i navode da tijekom njihova obrazovanja nitko nikada nije spomenuo poučavanje Roma.

Lepeš i Ivanović (2013) proveli su istraživanje na uzorku od 322 odgojitelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola u Republici Srbiji. Analizom stavova ispitanika uočeno je da odgojitelji imaju najpozitivnije, a učitelji predmetne nastave negativne stavove prema obrazovanju romske djece. Pozitivnost stavova svih ispitanika utvrđena je pomoću t-testa za jedan uzorak te je uočen opći stav prema uspješnosti rada s romskom djecom koji je pretežno negativan. Negativan stav izražen je i u pojedinačnim dimenzijama: osnovna perspektiva i rad u posebnoj skupini. Pretežno pozitivan stav prevladava u dimenziji očekivani ishodi nastavnoga rada. Isto tako, autori su uočili da je za formalnu obuku u području rada s romskom djecom 94,7 % ispitanika navelo da ju nema ili ju ima veoma malo ili umjereno, a svega 5,3 % da ju ima mnogo.

Mlinarević, Kurtović i Svalina (2015) provele su istraživanje o stavovima od-

gojitelja predškolskih ustanova i učitelja osnovnih škola prema odgoju i obrazovanju Roma. Istraživanje je provedeno na uzorku od 28 odgojitelja predškolskih ustanova i učitelja osnovnih škola. Radi stjecanja uvida u stavove i kompetencije učitelja provedene su analize deskriptivnih podataka te frekvencijska analiza, a pitanja otvorenoga tipa analizirana su kvalitativno. Učitelji procjenjuju da romska djeca imaju dovoljno razvojnoga cjelovitoga potencijala i sposobnosti da završe redovni program, ali da trebaju pomoć u savladavanju gradiva te da nisu motivirani i nemaju odgovarajuće, dobre uvjete za učenje kod kuće.

METODA

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj je istraživanja doznati stavove učitelja razredne nastave o obrazovnoj inkluziji romske djece. Na temelju cilja postavljaju se sljedeći problemi istraživanja:

1. ispitati stavove učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na dob
2. ispitati stavove učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na stručnu spremu
3. ispitati stavove učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na godine radnoga staža
4. ispitati stavove učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na to jesu li ili nisu tijekom vlastitoga školovanja ili radnoga vijeka ostvarili kontakt s romskim učenicima.

U skladu s postavljenim ciljem i problemima istraživanja formulirane su sljedeće hipoteze:

- H1: Nema statistički značajne razlike u stavovima učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na dob učitelja.
- H2: Postoji statistički značajna razlika u stavovima učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na stupanj stručne spreme.
- H3: Nema statistički značajne razlike u stavovima učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na godine radnoga staža učitelja.

H4: Postoji statistički značajna razlika u stavovima o obrazovnoj inkluziji romskih učenika između učitelja koji su tijekom školovanja ili radnoga vijeka ostvarili kontakt s romskim učenicima i onih učitelja koji to nisu.

Ispitanici

Uzorak ispitanika čini 293 učitelja razredne nastave od čega je 287 (98 %) ženskoga spola, a svega 6 (2 %) muškoga spola. Istraživanje je provedeno u lipnju 2017. među učiteljima razredne nastave. Prosječna je dob ispitanika 43,91 godina od 24 do 62. godine. Prosjek je godina radnoga staža ispitanika 19,43 s rasponom od 0 do 40 godina. Ispitanici dolaze iz 20 županija, a jedino Zadarska županija nije zastupljena. Većina ispitanika dolazi iz Osječko-baranjske županije, i to njih 103 (35,89 %), iz Vukovarsko-srijemske 55 ispitanika (19,16 %), Grada Zagreba 36 (12,54 %), dok je 32,41 % ispitanika iz preostalih 17 županija Republike Hrvatske koje su obuhvaćene istraživanjem. Učitelji su anketirani tijekom održavanja Državnoga skupa učitelja razredne nastave u Osijeku uz odobrenje savjetnice. Anketiranje je bilo anonimno i dobrovoljno.

Instrument i obrada podataka

Kao instrument prikupljanja podataka korišten je anketni upitnik konstruiran u svrhu istraživanja. Pitanja u prvome dijelu upitnika odnose se na sociodemografska obilježja sudionika i ostvarene kontakte s romskim učenicima tijekom vlastitoga školovanja ili tijekom radnoga vijeka. Drugi dio upitnika je peterostupanjska skala Likertovog tipa (1 označava potpuno neslaganje, a 5 potpuno slaganje) koja sadrži 27 tvrdnji o učiteljskoj percepciji romske populacije, obrazovnoj inkluziji te ulozi učitelja i romskih roditelja u obrazovanju romske djece. Koeficijent unutrašnje konzistencije (Cronbach alfa) za skalu iznosi $\alpha = 0,785$.

Za deskriptivne pokazatelje korištena je deskriptivna statistika (aritmetička sredina, standardna devijacija, minimum i maksimum), a za usporedbu sudionika istraživanja prema odabranim obilježjima (dob, stručna sprema, radni staž, prethodno ostvareni kontakt s romskim učenicima tijekom školovanja ili radni staž) korišten je t-test nezavisnih uzoraka te jednosmjerna analiza varijance (ANOVA). Prikupljeni su podaci obrađeni statističkim paketom SPSS.

Rezultati i rasprava

Deskriptivni statistički podaci svih čestica u upitniku ukazuju da su stavovi ispitanika o Romima i obrazovnoj inkluziji romskih učenika blago pozitivni (AS=3,85; SD=0,34). U Tablici 1 prikazani su aritmetička sredina, standardna devijacija, minimum i maksimum za sve čestice upitnika.

TABLICA 1. Deskriptivni pokazatelji čestica o stavovima učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika

	N	AS	SD	MIN	MAX
1. Romi su diskriminirano stanovništvo.	292	2,98	1,15	1	5
2. Država za Rome čini više nego oni to zaslužuju.*	293	3,23	1,04	1	5
3. Smatram da se pravima Roma posvećuje više pažnje nego drugim nacionalnim manjinama.*	293	3,08	1,15	1	5
4. Romi trebaju živjeti u odvojenim zajednicama.	292	4,22	0,87	1	5
5. Smatram da su negativne predrasude o Romima (lopovi, prljavi, neradnici, neodgovorni) istinite.*	293	3,54	1,10	1	5
6. Smatram da su pozitivne predrasude o Romima (muzikalni, gostoljubivi, veseli, poštenu) istinite.	292	3,20	0,94	1	5
7. Uključenost romske populacije u javni i kulturni život je zadovoljavajuća.*	293	3,25	0,86	1	5
8. Nastojim izbjegavati kontakt s pripadnicima romske populacije.*	292	4,02	0,99	1	5
9. Romski učenici trebaju pohađati zasebne razrede.*	290	4,35	0,84	1	5
10. Smatram da ne-romska djeca ne mogu kvalitetno napredovati u razredu kojeg pohađaju i romski učenici.*	293	4,11	1,09	1	5
11. Romski učenici mogu biti jednako uspješni kao i ne-romski učenici.	293	4,26	0,81	1	5
12. Bilo bi mi drago raditi u razredu koji u svom sastavu ima romske učenike.	293	3,57	0,90	1	5
13. Većina romskih učenika neće završiti osnovnoškolsko obrazovanje.*	293	3,22	0,93	1	5

14. Upoznavanje romske kulture pospješilo bi inkluziju i obogatilo ne-romsku djecu i učitelje.	293	3,81	0,87	1	5
15. Smatram da je rad s romskim učenicima izazov, a ne problem.	293	3,75	0,88	1	5
Smatram da svaki učitelj koji u sastavu razrednog odjela ima romske učenike treba:					
16. Odvojiti dodatno vrijeme (nakon nastave) kako bi romskom učenicu pomogao u svladavanju obrazovnih sadržaja.	293	3,26	1,08	1	5
17. Stvoriti pozitivno ozračje kako bi se svi učenici osjećali dobrodošlo i ugodno.	293	4,43	0,60	2	5
18. Naučiti nekoliko riječi romskoga jezika kako bi pokazao poštovanje prema romskoj kulturi.	293	4,05	0,86	1	5
19. Biti inicijator suradnje s predstavnicima romske zajednice.	293	3,61	0,89	1	5
20. Prakticirati odlazak u dom romske obitelji kako bi bolje razumio okruženje u kojemu dijete raste.	292	2,89	1,08	1	5
Romski roditelji trebaju:					
21. Više brinuti za obrazovanje svoje djece.	293	4,44	0,63	3	5
22. Potruditi se da pomognu svojoj djeci u svladavanju domaće zadaće.	293	4,33	0,76	1	5
23. Pričati s djecom kod kuće na hrvatskom jeziku.	293	4,04	0,90	1	5
24. Redovito dolaziti na individualne i roditeljske sastanke.	293	4,60	0,55	3	5
25. Osigurati djetetu uvjete za rad kod kuće.	293	4,52	0,58	3	5
26. Provoditi sa svojim djetetom više vremena.	293	4,43	0,66	3	5
27. Poticati svoje dijete za daljnje obrazovanje.	293	4,62	0,51	3	5

* označene su tvrdnje rekodirane

Iz Tablice 1 vidljivo je kako se najveći stupanj slaganja ispitanika odnosi na ulogu romskih roditelja u obrazovnoj inkluziji romskih učenika (raspon AS od 4,04 do 4,62). Ispitanici se u najvećoj mjeri slažu s tvrdnjom da romski roditelji trebaju poticati svoje dijete na daljnje obrazovanje. Najmanji doprinos roditeljske uloge vide u uporabi hrvatskoga jezika u svakodnevnoj komunikaciji kod kuće što nije u skladu s rezultatima istraživanja Lesar, Čuk i Peček (2006) i Luciak i Liegl (2009) koji ukazuju na to da je razina poznavanja jezika bitan čimbenik (ne)

uspješnosti romskih učenika u školi.

Najniži stupanj neslaganja odnosi se na tvrdnju iz kategorije uloge učitelja u obrazovnoj inkluziji romskih učenika ($AS = 2,89$). Iz rezultata tvrdnji u toj kategoriji vidljivo je da su učitelji spremni stvoriti pozitivno ozračje u razredu, naučiti nekoliko romskih riječi kako bi pokazali poštovanje prema romskoj kulturi, ali i ostvarili boji odnos s romskom djecom i roditeljima. U manjoj mjeri su spremni odvojiti dodatno vrijeme za pomoć romskim učenicima u svladavanju gradiva te inicirati suradnju s romskom zajednicom. Ono na što su najmanje spremni je prakticiranje odlazaka u dom romske obitelji kako bi bolje razumjeli okruženje u kojemu dijete raste. Ova je tvrdnja u skladu s istraživanjem Mlinarević, Kurtović i Svalina (2015) iz kojeg je vidljivo da je samo jedna od ispitanih 28 učiteljica i odgojiteljica predložila ovu aktivnost kao mogućnost ostvarivanja uspješnije komunikacije i suradnje s romskom zajednicom.

Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika prema odabranim obilježjima ispitanika i njihovim stavovima ispitanim upitnikom, a u skladu s postavljenim hipotezama, izvršena su daljnja testiranja.

Testiranje prve hipoteze o povezanosti dobi učitelja sa stavovima o obrazovnoj inkluziji romskih učenika provedeno je jednosmjernom analizom varijance (ANOVA). Ispitanici su podijeljeni u tri skupine prema dobi (1. skupina od 24 do 36 godina starosti, 2. skupina od 37 do 49 godina starosti te 3. skupina od 50 do 62 godine starosti).

TABLICA 2. Stavovi učitelja o inkluziji romskih učenika s obzirom na dob

Dobne skupine	N	AS	SD	F (df=2,280)	p
1. skupina (24. - 36. godina starosti)	65	3,89	0,35	0,43	0,65
2. skupina (37. - 49. godina starosti)	119	3,84	0,35		
3. skupina (50. - 62. godine starosti)	99	3,84	0,34		

Iz Tablice 2 razvidno je da jednosmjernom analizom varijance (ANOVA) nije utvrđena statistički značajna razlika ($F(2, 280) = 0,43$, $p = 0,65$) u stavovima između učitelja koji imaju od 24 do 36 godina starosti ($M = 3,89$; $SD = 0,35$; $N = 65$), onih koji imaju od 37 do 49 godina starosti ($M = 3,84$; $SD = 0,35$; $N = 119$) i onih koji imaju od 50 do 62 godina starosti ($M = 3,84$; $SD = 0,34$; $N = 99$). Dob ispitanika nema značajnu ulogu u definiranju stavova o obrazovnoj inkluziji romskih učenika čime se potvrđuje prva hipoteza.

Kako bi se ispitala druga hipoteza koja se odnosi na razlike o stavovima učitelja

o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na stručnu spremu ispitanika, izračunat je t-test nezavisnih uzoraka ($t(283) = 0,557$, $p = 0,58$). Dobiveni rezultat testiranja nije pokazao statistički značajnu razliku među stavovima ispitanika sa višom stručnom spremom ($AS = 3,87$; $SD = 0,31$; $N = 92$) i onih s visokom stručnom spremom ($AS = 3,84$; $SD = 0,36$; $N = 193$). Stručna sprema ispitanika nema značajnu ulogu u definiranju stavova o obrazovnoj inkluziji romskih učenika. Dobivenim rezultatima nije potvrđena druga hipoteza.

Treća hipoteza pretpostavlja da godine radnoga staža ne utječu na stavove učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika što se testiralo jednosmjernom analizom varijance (ANOVA). Ispitanici su podijeljeni u tri skupine prema godinama radnoga staža (1. skupina od 0 do 13 godina radnoga staža, 2. skupina od 14 do 26 godina radnoga staža te 3. skupina od 27 do 40 godina radnoga staža).

TABLICA 3. Stavovi učitelja o inkluziji romskih učenika s obzirom na godine radnoga staža

Dobne skupine	N	AS	SD	F (df=2,281)	p
1. skupina (0. - 13. godina radnoga staža)	83	3,87	0,35	1,19	0,31
2. skupina (14. - 26. godina radnoga staža)	127	3,87	0,35		
3. skupina (27. - 40. godina radnoga staža)	74	3,80	0,34		

Jednosmjernom analizom varijance (ANOVA), što je vidljivo u Tablici 3, nije utvrđena statistički značajna razlika ($F(2, 281) = 1,19$, $p = 0,31$) u stavovima između učitelja koji imaju od 0 do 13 godina staža ($M = 3,87$; $SD = 0,35$; $N = 83$), onih koji imaju od 14 do 26 godina staža ($M = 3,87$; $SD = 0,35$; $N = 127$) i onih koji imaju od 27 do 40 godina radnoga staža ($M = 3,80$; $SD = 0,34$; $N = 74$). Rezultati upućuju da ni sociodemografska varijabla koja se odnosi na godine radnoga staža ne utječe na stavove ispitanika. Dobiveni rezultati potvrđuju treću hipotezu.

Kako bi se provjerila razlika u stavovima učitelja o obrazovnoj inkluziji romskih učenika s obzirom na to jesu li ili nisu tijekom školovanja ili radnoga vijeka ostvarili kontakt s romskim učenicima, a u skladu s četvrtom hipotezom, izračunat je t-test nezavisnih uzoraka ($t(280) = -0,380$, $p = 0,70$). Rezultati t-testa ukazuju da ne postoji statistički značajna razlika među stavovima ispitanika koji su imali kontakt s romskim učenicima ($AS = 3,84$; $SD = 0,36$; $N = 158$) u usporedbi s onim ispitanicima koji taj kontakt nisu imali ($AS=3,86$; $SD=0,32$; $N=124$). Pretpostavka da će (ne)ostvareni kontakt s romskom populacijom utjecati na stavove

ispitanika o obrazovnoj inkluziji romskih učenika pokazala se netočnom. Dobi-
veni rezultati ukazuju da četvrta hipoteza nije potvrđena.

ZAKLJUČAK

Teškoće s kojima se učitelji u razrednim odjeljenjima s romskim učenicima suočavaju svakodnevno nisu zanemarive. Poteškoće u ostvarivanju komunikacije s učenicima, nedovoljna suradnja s romskim roditeljima i predstavnicima Roma u lokalnoj zajednici, nefleksibilnost odgojno-obrazovnog sustava, neprimjereni uvjeti u kojima djeca žive, prostorna izoliranost, predrasude, diskriminacija i specifičnost kulture življenja Roma samo su neki od čimbenika koji otežavaju rad. Dodatne poteškoće u prevladavanju navedenih poteškoća stvara i nedovoljna pripremljenost učitelja za rad u takvome specifičnome okruženju što potvrđuju i navedena analizirana istraživanja.

Rezultati ovoga istraživanja upućuju na blago pozitivne stavove o obrazovnoj inkluziji romskih učenika. Rezultati pokazuju da dob i radni staž ne utječu na razliku u stavovima ispitanika. Iako se pretpostavljalo da će stručna sprema ispitanika i (ne)ostvareni kontakt s romskim učenicima utjecati na stavove o obrazovnoj inkluziji romskih učenika rezultati pokazuju da ta obilježja nemaju utjecaja. Rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja Lepeša i Ivanovića (2013) koji ukazuju da su stavovi učitelja prema obrazovanju Roma pozitivniji na nižoj razini odgojno-obrazovnog rada. Daljnja bi istraživanja trebalo provesti na višoj razini obrazovanja među predmetnim nastavnicima i nastavnicima srednjih škola. Unaprjeđenje odgojno-obrazovnog rada na tim razinama rezultirat će duljim zadržavanjem romskih učenika u sustavu osnovnoškolskoga obrazovanja, a onda i nastavkom školovanja i zapošljavanjem.

Uloga učitelja u obrazovanju romskih učenika je ključna, no obvezu za poboljšanje položaja Roma i smanjivanje isključenosti trebaju preuzeti svi oni koji svojim stavom i djelovanjem mogu utjecati na stvaranje pozitivnije slike o marginaliziranoj romskoj populaciji. Stvaranje pozitivnije slike utjecat će na razvoj interkulturene osjetljivosti koja će voditi interkulturnoj komunikaciji i interkulturnome dijalogu. Samo se suradnjom, poticanjem i međusobnim podržavanjem svih dionika u školi, ali i izvan nje, mogu ostvariti uspješni rezultati učenika, a promjene će voditi unaprjeđenju sustava i stvaranju pozitivne, poticajne i inkluzivne kulture škole.

LITERATURA

- BEDEKOVIĆ, V. i ZRILIĆ, S. (2014). Interkulturalni odgoj i obrazovanje kao čimbenik suživota u multikulturalnom društvu. *Magistra Iadertina*, 9 (1), 111–122.
- BONETA Ž., IVKOVIĆ, Ž. i LACMANOVIĆ, T. (2013). Interkulturalne kompetencije odgojiteljica i socijalna distanca. *Školski vjesnik*, 62 (4), 479–494.
- BOOTH, T. i AINSCOW, M. (2002). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools*. Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), Rm 2S203 S Block, Frenchay Campus, Coldharbour Lane, Bristol BS16 1QU, United Kingdom, England.
- DRAGIN, A. (2011). Medijsko izveštavanje o Romima: Slučaj Jabuka. U: D. Valić Nedeljković (ur.), *Media discourse of poverty and social exclusion*. (279–294). Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad.
- CATTO, L. (2012). Xenophobia and Structural Violence: Barriers to Education for Roma Youth. *Pure Insights*, 1 (1), 18–25.
- FARNELL, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. U: L. Kiš-Glavaš (ur.), *Studenti s invaliditetom: opće smjernice* (13–34). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- HAJDU, T., KERTESI, G. i KÉZDI, G. (2019). Inter-Ethnic Friendship and Hostility between Roma and non-Roma Students in Hungary: The Role of Exposure and Academic Achievement. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 19 (1). <https://doi.org/10.1515/bejeap-2017-0289>
- IGRIĆ, Lj. (2015). Uvod u inkluzivnu edukaciju. U: Lj. Igrić (ur.), *Osnove edukacijskog uključivanja – Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (3–52). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- IVANČIĆ, Đ. i STANČIĆ, Z. (2014). Stvaranje inkluzivne kulture škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2), 139–157.
- IVANOVIĆ, J. (2015). Mogućnosti poboljšanja položaja Roma u odgoju i obrazovanju. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet i J. Bushati (ur.), *Intercultural Education: The Position of Roma in Education = Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (63–75). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- JOJIĆ, Lj. (ur.). (2015). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- KARAMATIĆ BRČIĆ, M. (2011). Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*, 8 (1), 39–47.

- KANIŽAJ, I. (2005). Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama –komparativni pregled 2001. – 2003. *Politička misao*, 41 (2), 30–46.
- KUDEK-MIROŠEVIĆ, J. i OPIĆ, S. (2009). Conformity of the croatian inclusive practice with the international documents. U: D. Bouillet i M. Matijević (ur.), *Curriculum of Early and Compulsory Education (479–492)*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- LEPEŠ, J. i IVANOVIĆ J. (2013). Interkulturalno obrazovanje učitelja kao preduvjet uspješnog obrazovanja romske djece. U: K. Posavec i M. Sablić (ur.), *Pedagogija i kultura. Interkulturalna pedagogija: prema novim razvojjima znanosti u odgoju 3* (208–221). Zagreb: Hrvatsko pedagojsko društvo.
- LESAR I., ČUK I. i PEČEK M. (2006). How to improve inclusive orientation of Slovenian primary school – the case of Romani and migrant children from former Yugoslavia. *European Journal of Teacher Education*, 29 (3), 387–399.
- LIVAZOVIĆ, G., ALISPAHIĆ, D. i TEROVIĆ, E. (2015). Inkluzivni odgoj i obrazovanje u školi. U: G. Livazović, D. Alispahić i E. Terović (ur.), *Priručnik za nastavnike*. Sarajevo: Udruženje Društvo ujedinjenih građanskih akcija – UNICEF Bosna i Hercegovina.
- LUCIAK, M. i LIEGL B. (2009). Fostering Roma students' educational inclusion: a missing part in teacher education. *Intercultural education*, 20 (6), 497–509.
- LÖW, A. (2009). Ispitivanje izraženosti predrasude prema Romima u periodima različite zastupljenosti Roma u hrvatskim medijima (Neobjavljeni rad nagrađen Rektorovom nagradom). *Filozofski fakultet, Zagreb*, 322. 303–325.
- LÖW STANIĆ, A. (2014). Predrasuda i prikazivanje Roma u medijima: može li jedna televizijska emisija povećati međugrupnu toleranciju? *Društvena istraživanja*, 23 (2), 303–325.
- MARIČIĆ, J., HORVAT, K. i KAMENOV, Ž. (2012). Predrasude u dječjoj dobi: provjera dviju skala socijalne distance. *Društvena istraživanja*, 21 (1), 137–158.
- MILINKOV, S. (2011). Medijska isključenost višestruko diskriminiranih siromašnih grupa u Srbiji. U: D. Valić Nedeljković (ur.), *Media discourse of poverty and social exclusion* 145–160. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad.
- MLINAREVIĆ, V. i BRUST NEMET, M. (2015). Mogućnosti razvijanja kompetencija učitelja za rad s romskom djecom. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet, i J. Bushati (ur.), *Intercultural Education: The Position of Roma in Education = Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (117–139). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

- MLINAREVIĆ, V., KURTOVIĆ, A. i SVALINA N. (2015). Stavovi učitelja o Romima u odgoju i obrazovanju. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet, i J. Bushati (ur.), *Intercultural Education: The Position of Roma in Education = Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (233–252). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- NUHANOVIĆ, S. i BERBIĆ KOLAR, E. (2017). Music education of Roma student's in Croatia as the encouragement of Croatian standard language acquisition. *Pannoniana 1* (2), 123–137.
- PREVIŠIĆ, V., HRVATIĆ, N. i POSAVEC, K. (2004). Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (1), 105–119.
- PROFIR, I. (2011), Frame analysis on Roma minority related press articles. U: D. Valić Nedeljković (ur.), *Media discourse of poverty and social exclusion* (257–268). Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad.
- RINGOLD, D., ORENSTEIN, M. A. i WILKENS, E. (2004). *Roma in an expanding Europe: Breaking the poverty cycle*. The World Bank.
- Roma and Travellers in six countries* (2020). European Union Agency for Fundamental Rights (pristupljeno 22. siječnja 2021.) https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-roma-travellers-six-countries_en.pdf
- ROMSTEIN, K. i SEKULIĆ-MAJUREC, A. (2015). Obrnuta inkluzija – pedagoške vrijednosti i potencijali. *Pedagogijska istraživanja*, 12 (1-2), 41–54.
- ROMSTEIN, K. (2010). Epistemološki pristup inkluziji. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (1), 84–94.
- SINDIK, J. (2013). Konstrukcija upitnika stavova odgojiteljica prema inkluziji djece s teškoćama u razvoju u dječje vrtiće. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12 (3), 309–334.
- Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion 2020 – 2025* (2020). Council of Europe (pristupljeno 22. siječnja 2021.) file:///D:/My%20Documents/Downloads/117220GBR_Strategic%20action%20plan%20roma.pdf
- ŠUNDALIĆ, A. (2015). Obrazovanje za dijalog i suživot u različitosti. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet, i J. Bushati (ur.), *Intercultural Education: The Position of Roma in Education = Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (91–116). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- The situation of Roma in 11 EU Member States* (2012). European Union Agency

- for Fundamental Rights. (pristupljeno 18. siječnja 2021.) https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf
- The Strasbourg Declaration on Roma* (2010). Council of Europe. High Level Meeting on Roma Strasbourg. (pristupljeno 12. listopada 2010.) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805ce1de,
- TURJAČANIN, V. (2004). Etnički stereotipi mladih bošnjačke i srpske nacionalnosti u Bosni i Hercegovini. *Psihologija*, 37 (3), 357–374.
- VISLIE, L. (2003). From Integration to Inclusion: focusing global trends and changes in the Western European Societies, *European Journal of special needs education*, 18 (1), 17–35.
- ZACHOS, D. T. (2017). Teachers' perceptions, attitudes and feelings towards pupils of Roma origin. *International Journal of Inclusive Education*, 21 (10), 1011–1027.
- ZRILIĆ, S. (2018). Razlikovni kurikulum kao pretpostavka uspješne inkluzije. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 161–180.

TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS ROMA STUDENTS INCLUSION

ABSTRACT

Education of Roma students is matter of discussions, questioning and reaserach for a long period of time. The scope of this paper is the research on teachers' attitudes in class teaching on educational inclusion of Roma students. The research participants are teachers from 20 Croatian counties (N=293) who voluntarily filled in the survey especially designed for this research and which statements refer to teachers' perception of Roma population, educational inclusion of Roma students and the role of teachers and Roma parents in educating Roma children. The research results indicate slightly positive teachers' attitudes towards the education inclusion of Roma children. The respondents emphasize that the role and the responsibility of Roma parents in education of their own children is significant, however, the least positive attitudes concern the greater teachers' engagement in the process of education of Roma students. Such results are in line with previous research and confirm how teachers are not aware of the importance of their role in education of vulnerable groups in general, in this case Roma students. There are no significant differences in teachers' attitudes when it comes to age, qualification, years of service and previously created contact between the examinee and Roma students.

KEYWORDS:

inclusion, Roma students, Roma parents, classroom teachers

TISAK
Print
Tiskara Zelina d.d.

NAKLADA
Copies
200 primjeraka